

ĪSI PAR TIESNEŠA ĒTIKU PRĀVNIEM

Rīga 2009

UDK 174.3
IS 400

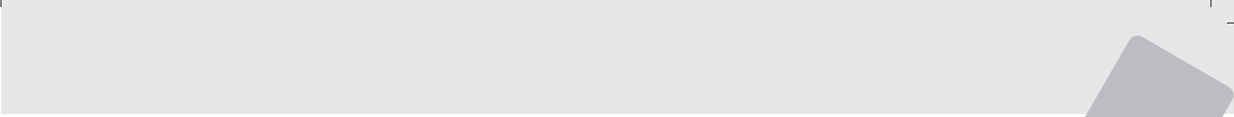
Buklets sagatavots un izdots ar *Open Society Institute* Cilvēktiesību un pārvaldības grantu programmas atbalstu

Sabiedriskās politikas centrs PROVIDUS ir biedrība, kas dibināta 2002.gadā. PROVIDUS mērķis ir dot ieguldījumu Latvijas politikas kvalitātes attīstībā labas pārvaldības, krimināltiesību, Eiropas politikas un iecietības jomās, kā arī kļūt par ekspertīzes avotu starptautiskā līmenī.

PROVIDUS darbības formas ir politikas analīze, pētniecība, interešu aizstāvība, līdzdalība politikas dokumentu un normatīvo aktu izstrādē, sabiedrības informēšana un publicitāte, pasākumu rīkošana, konsultācijas un apmācības. PROVIDUS ietvaros darbojas sabiedriskās politikas portāls **politika.lv** - lielākais interneta resurss par politiku Latvijā.

Vairāk informācijas mūsu mājaslapā: www.providus.lv

ISBN 978-9984-853-04-8

Latvijas Republikas Satversme nosaka, ka ikviens var aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā (92. pants). Savukārt, tiesneši ir neatkarīgi un vienīgi likumam padoti (83. pants). No Satversmes normām, likumiem, kā arī starptautiskajām konvencijām un rekomendācijām izriet tiesnešu profesionālās ētikas principi. Turklāt jau kopš 1995. gada Latvijā ir pieņemts tiesnešu ētikas kodekss, kura teksts ir šā bukleta beigās.

Katram tiesas procesa dalībniekam ir tiesības sagaidīt, ka tiesneši darbosies saskaņā ar tiesību principiem, likuma un arī profesionālās ētikas normām. Protams, arī procesa dalībniekam jāievēro likumā noteiktie pienākumi, jāizrāda pienācīga cieņa tiesai un jārespektē tiesneša neatkarība.

Šis buklets palīdzēs jums izprast dažas no tiesnešu profesionālās ētikas normām. Galvenokārt, kad tiesnesim vajadzētu atteikties no lietas izskatīšanas un kā viņam veidot attiecības ar citu juridisko profesiju pārstāvjiem, piemēram, advokātiem un prokuroriem.

Jūs uzzināsiet arī, kādos gadījumos nav pamata pārņemt tiesnesim ētikas pārkāpumu, pat ja, neiedziļinoties jautājuma būtībā, jums rodas kādas šaubas. Atcerieties, ka bukletā aplūkoti uzvedības noteikumi attiecas uz tiesnešiem, bet ne uz tiesas darbiniekiem – tiesas kancelejas darbiniekiem, tiesneša palīgiem un tiesas sēžu sekretāriem. Nav aplūkoti arī jautājumi, kas attiecas specifiski uz zemesgrāmatu nodaļu tiesnešiem.

NB! Šis buklets ir tikai informatīvs materiāls un šaubu gadījumā atbildes jāmeklē, pirmkārt likumā un tiesu praksē!

Tiesneša interešu konflikts	5
Kad tiesnesim ir sevi jāatstata no jūsu lietas izskatīšanas?	5
Par sevis atstātīšanu tiesnesim jālemj neatkarīgi no tā vai ir pieteikts noraidījums	7
Ja tiesnesis nav pārliecināts vai viņam sevi ir jāatstata	8
Tiesneša attiecības ar advokātiem un prokuroriem	9
Advokāts vai prokurors, kas piedalās konkrētā tiesneša lietā	9
Advokāts vai prokurors, kas nepiedalās konkrētā tiesneša lietā	11
Tiesneša uzvedības kultūra saziņā ar procesa dalībniekiem	12
Kas jāņem vērā jums kā procesa dalībniekam	13
Ja tiesnesis pieļauj ētikas pārkāpumu	14
Papildu informācija	15
Latvijas tiesnešu ētikas kodekss	16

TIESNEŠA INTEREŠU KONFLIKTS

Tiesnesim ir jābūt objektīvam, tādēļ viņš nedrīkst būt personiski ieinteresēts tās lietas iznākumā, kuru viņš izskata. Turklāt, ir svarīgi, lai arī procesa dalībniekiem nebūtu šaubu par tiesneša objektivitāti.

Ir dažādi apstākļi, kas var radīt šaubas par tiesneša objektivitāti konkrētas lietas izskatīšanā. Tomēr jāatceras, ka ne visas šaubas ir pietiekami pamatotas un ne katrs – kaut hipotētiski iespējams – pieņēmums par tiesneša ieinteresētību ir pietiekams pamats, lai tiesnesis sevi atstatītu no lietas izskatīšanas. Šajās situācijās palīdz orientēties likums, tiesnešu ētikas normas un to skaidrojumi.

KAD TIESNESIM IR SEVI JĀATSTATA NO JŪSU LIETAS IZSKATĪŠANAS?

Šī jautājuma tiesiskais regulējums iekļauts likumā „Par tiesu varu”, kriminālprocesa, civilprocesa un administratīvā procesa likumos, kā arī likumā „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā”.

Likums „Par tiesu varu”

14. panta pirmā daļa: Tiesnesis nevar piedalīties lietas izskatīšanā, ja viņš personiski tieši vai netieši ir ieinteresēts lietas iznākumā vai ja ir citi apstākļi, kas rada šaubas par viņa objektivitāti, kā arī likumā “Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā” paredzētajos gadījumos.

Kriminālprocesa likums

50. panta pirmā daļa: Kriminālprocesa reģistrā reģistrējamā persona nedrīkst uzņemties pilnvaras veikt kriminālprocesi, ja tādējādi šī persona nonāktu interešu konfliktā, proti, ja tās personiskās intereses gan tieši, gan netieši nesakrīt ar kriminālprocesa mērķi vai pastāv apstākļi, kas kriminālprocesā iesaistītajai personai pamatoti dod iemeslu pieļaut šādu ieinteresētību.

51. pants: Bez jebkādas papildu apstākļu noskaidrošanas tiek atzīta interešu konflikta pastāvēšana, ja kriminālprocesa reģistrā reģistrējamā persona:

- 1) ir radniecības attiecībās līdz trešajai pakāpei, svainībā līdz otrajai pakāpei vai sastāv laulībā ar personu, kura īsteno aizstāvību, vai ar cietušo, vai viņa pārstāvi;
- 2) pati, tās laulātais, bērni vai vecāki saņem ienākumus no personas, kura īsteno aizstāvību, vai no cietušā, vai viņa pārstāvja;
- 3) ir saistība ar kopīgu saimniecību ar personu, kura īsteno aizstāvību vai ar cietušo, vai viņa pārstāvi;
- 4) atrodas nepārprotamā personiskā konfliktā ar personu, kura īsteno aizstāvību vai ar cietušo, vai viņa pārstāvi;
- 5) šajā procesā ir liecinieks, cietušais vai viņa pārstāvis, vai persona, kura īsteno aizstāvību, vai ir veikusi aizstāvību, vai cietušā pārstāvību.

52.panta ceturtnā daļa: Lietas izskatīšanā tiesā nedrīkst piedalīties tiesnesis, kurš ir:

- 1) piedalījies šajā kriminālprocesā jebkādā statusā;
- 2) radniecībā līdz trešajai pakāpei, svainībā līdz otrajai pakāpei, laulībā ar citu iztiesāšanā iesaistītu tiesnesi, apsūdzības uzturētāju vai prokuru, kas krimināllietu nodevis iztiesāšanai, vai kuru ar minēto tiesnesi, apsūdzības uzturētāju vai prokuru saista kopīga saimniecība.

**Civilprocesa likums (19. panta pirmā daļa) un
Administratīvā procesa likums (117. panta pirmā daļa)**

Tiesnesis nav tiesīgs piedalīties lietas izskatīšanā, ja viņš:

- 1) šīs lietas iepriekšējā izskatīšanā ir bijis lietas dalībnieks (piedalījies procesā kā administratīvā procesa dalībnieks), liecinieks, eksperts, tulks, vai tiesas sēdes sekretārs;
- 2) ir radniecības attiecībās līdz trešajai pakāpei, vai svainības attiecībās līdz otrajai pakāpei ar kādu no lietas (administratīvā procesa) dalībniekiem;
- 3) ir radniecības attiecībās līdz trešajai pakāpei vai svainības attiecībās līdz otrajai pakāpei ar kādu no tiesnešiem, kas ir tās tiesas sastāvā, kura izskata lietu;
- 4) ir personīgi tieši vai netieši ieinteresēts lietas iznākumā, vai arī ir citi apstākļi, kas rada pamatotas šaubas par viņa objektivitāti.

Likums „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā”

11. panta pirmā daļa: Valsts amatpersonai aizliegts, pildot valsts amatpersonas pienākumus, sagatavot vai izdot administratīvos aktus, veikt uzraudzības, kontroles, izziņas vai sodīšanas funkcijas, slēgt līgumus vai veikt citas darbības, kurās šī valsts amatpersona, tās radinieki vai darījumu partneri ir personiski vai mantiski ieinteresēti.

11. panta otrā daļa: Valsts amatpersona nedrīkst izdot administratīvos aktus, veikt uzraudzības, kontroles, izziņas vai sodīšanas funkcijas, slēgt līgumus vai veikt citas darbības attiecībā uz saviem darījumu partneriem arī divus gadus pēc līgumisko attiecību izbeigšanās.

Atbilde uz jautājumu vai tiesnesis ir personiski ieinteresēts lietas iznākumā un vai ir pamats šaubām par viņa objektivitāti, var nebūt skaidra no pirmā acu uzmetiena. Tiesnešu ētikas komisija skaidro, ka tiesnesim sevi jāatstata no lietas izskatīšanas, ja, ņemot vērā konkrētos apstākļus, „viņš nav spējīgs pieņemt objektīvu nolēmumu lietā vai arī, ja saprātīgam vērotājam no malas minētie fakti var radīt pamatotas šaubas par tiesneša objektivitāti”.

(Tiesnešu ētikas komisijas skaidrojums, 2008.gada 1.augusts)

Piemērs no Tiesnešu disciplinārkolēģijas prakses: Tiesnesis X izskatīja tās pašas tiesas tiesneses prasības pieteikumu par laulības šķiršanu. Tiesnešu disciplinārkolēģija atzina, ka tādējādi X rīkojās neatbilstoši Civilprocesa likuma noteikumiem, kas paredz, ka tiesnesis nav tiesīgs piedalīties lietas izskatīšanā,

ja viņš ir personīgi tieši vai netieši ieinteresēts lietas iznākumā, vai ir citi apstākļi, kas rada pamatotas šaubas par viņa objektivitāti. Turklāt kolēģija uzskatīja, ka X rīcība bijusi pretrunā Latvijas tiesnešu ētikas kodeksa 2. kanonam, kurā noteikts, ka tiesnesis ciena un ievēro likumu un apzinīgi un nosvērti pilda savus darba noteikumus un darbojas tā, lai veicinātu sabiedrības uzticību tiesas godīgumam un objektivitātei. Tiesnešu disciplinārkolēģija nolēma izteikt tiesnesim X rājienu.

Daudzi un dažādi apstākļi var nozīmēt, ka tiesnesim ir sevi jāatstata. Ētikas komisijas skaidrojumos aplūkoti šādi:

- ◆ Tiesneša īpašumā ir tādas akciju sabiedrības akcijas, kas ir procesa dalībnieks;
- ◆ Tiesnesis ir ilgstoši pazīstams ar procesa dalībnieka radnieku;
- ◆ Tiesnesis, izskatot lietu, vērtē dokumentus, kurus sagatavojis speciālists, kas ir tiesneša radnieks;
- ◆ Attiecīgās tiesas darbinieks vai tiesnesis ir lietas dalībnieks (puses pārstāvis).

NB! Šie fakti gandrīz nekad paši par sevi nevar būt vienīgais kritērijs, lai atzītu, ka tiesnesis nevar piedalīties lietas izskatīšanā. Izšķiroša nozīme ir lietas raksturam un būtībai. Jo jūsu lieta ir pretrunīgāka un, jo lietas iznākuma ietekme uz tiesneša interesēm ir reālāka (nevis hipotētiska), jo vairāk svaru kausi sliecas par labu tam, ka tiesnesim vajadzētu sevi atstatīt. Augstākminētajā piemērā ar akcijām, no svara ir akciju skaits un vērtība, kā arī tiesneša ietekme konkrētajā uzņēmumā. Gadījumā ar radnieka sagatavoto dokumentu jāņem vērā dokumenta nozīmi lietā.

PAR SEVIS ATSTATĪŠANU TIESNESIM JĀLEMJ NEATKARĪGI NOTĀ, VAI IR PIETEIKTS NORAIĀDĪJUMS

Jūs varat pieteikt noraidījumu tiesnesim vai visam tiesas sastāvam, ja ir kāds no likumā noteiktiem pamatiem. Taču jums ir pamats sagaidīt, ka iespējamo jautājumu par sevis atstatīšanu tiesnesis izlems neatkarīgi no tā vai procesa dalībnieki ir izmantojuši savas tiesības pieteikt noraidījumu, jo procesa dalībniekiem var nebūt zināmi visi būtiskie apstākļi.

„Šādā situācijā tiesnesis nevar atsaukties uz lietu sadales kārtību tiesā vai uz to, ka publiski ir pieejamas viņa ienākumu deklarācijas. Tiesnešu ētikas komisijas ieskatā tiesneša ētika prasa, lai tiesnesis vispirms pats objektīvi izvērtē konkrētos apstākļus un lemj par sevis atstatīšanu.”

(Tiesnešu ētikas komisijas skaidrojums, 2008.gada 1.augusts)

JA TIESNESIS NAV PĀRLIECINĀTS, VAI VIŅAM SEVI IR JĀATSTATA

Pareizā rīcība gadījumos, kad varētu rasties šaubas par tiesneša objektivāti, ne vienmēr ir viennozīmīgi skaidra. Var būt situācijas, kad tiesnesis nav pārliecināts vai ir pietiekams pamats sevis atstatīšanai, vai kad tiesnesis šādu pamatu nesaskata, kaut gan kāds šajā ziņā diskutējams apstāklis pastāv.

„Ja tiesnesis nesaskata pamatu sevis atstatīšanai, tad konkrētie fakti, kas varētu radīt šaubas par tiesneša objektivāti, viņam būtu jādara zināmi pārējiem procesa dalībniekiem, lai tie varētu lemt par noraidījuma pieteikšanu tiesnesim.”

(Tiesnešu ētikas komisijas skaidrojums, 2009.gada 12.jūnijs)

TIESNEŠA ATTIECĪBAS AR ADVOKĀTIEM UN PROKURORIEM

Procesu dalībnieki dažkārt bažās, ka tiesnesis var būt kaut kādā veidā saistīts ar pretējās puses advokātu vai ar prokuroru un tādēļ kļūt neobjektīvs lietas izskatīšanā.

Tiesību principi, normatīvie akti un profesionālā ētika neprasa tiesneša pilnīgu izolāciju no sabiedrības. Šāda izolācija nemaz nav iespējama. Starp tiesnešiem un advokātiem vai prokuroriem var pastāvēt dažāda veida attiecības – koleģiālas saites, draudzība, radniecība, laulība, un šajos faktos kā tādus nav nekā nosodāma.

Tomēr ir pamats gaidīt, ka tiesnesis šādās attiecībās ievēros virkni nosacījumu. Viens no svarīgākajiem apstākļiem – vai advokāts vai prokurors piedalās lietā, kur tiesas sastāvā ir konkrētais tiesnesis.

ADVOKĀTS VAI PROKURORS, KAS PIEDALĀS KONKRĒTĀ TIESNEŠA LIETĀ

Vispārīgi runājot, tiesnesis nedrīkst uzturēt sociālus sakarus ar advokātu vai prokuroru laikā, kamēr šā tiesneša izskatīšanā atrodas lieta, kurā piedalās šis advokāts vai prokurors, – iespējams izņēmums varētu būt nejaušs kontakts kādā publiskā pasākumā. Protams, pat ievērojot šo noteikumu, var būt jāizvērtē jautājums par tiesneša atstatišanu, ja šādi sakari bijuši agrāk.

Jūs varētu sagaidīt, ka tiesnesis, kas skata jūsu lietu, ne ar jūsu, ne pretējās puses pārstāvi kopīgi neapmeklēs sabiedriskas vietas (restorānus, kafejnīcas u.tml.) un izklaides pasākumus, neieradīsies publiskos vai privātos pasākumos pēc attiecīgā advokāta vai prokurora uzaicinājuma, nedāvinās un nepieņems no viņa ziedus un dāvanas.

(Augstākās tiesas plēnuma izveidotās darba grupas ziņojums,
2007.gada 30. novembrī,

<http://www.at.gov.lv/information/about-notable-events/2007/december/20071219/>)

Piemērs no Tiesnešu disciplinārkolēģijas prakses: Tiesnesei referēšanai apelācijas instances tiesas sēdē tika nodota civillieta, bet viņas draudzene – zvērināta advokāte – kā juridiskās palīdzības sniedzēja un arī kā biroja vadītāja bija saistīta ar uzņēmējdarbību un privātpersonām, kuras tieši vai pastarpināti iesaistītas konkrētajā civillietā. Dienu pirms lietas izskatīšanas advokāte ciemojās pie tiesneses mājās. Tiesnese neatteica uzņemt pie sevis mājās advokāti un pēc kopīgas vakara pavadišanas arī neatstatīja sevi no lietas izskatīšanas. Tiesnese bija arī paņēmusi uz mājām lietas materiālus un ar

dzīvesbiedru pārrunājusi jautājumus, kas ar to saistīti. Savukārt, tiesneses vīrs, zvērināts advokāts, darba attiecību jautājumos uzturējis sakarus ar jau minēto tiesneses draudzeni.

Tiesnešu disciplinārkolēģija uzskatīja, ka visi šie apstākļi nepārprotami norāda uz to, ka tiesnese ar savu ārpus tiesas darbību ir radījusi pamatu šaubām vai tiesneses pienākumi lietas izskatīšanā tiks veikti objektīvi; tāpat šāda tiesneses rīcība kolēģijas ieskatā nav veicinājusi sabiedrības uzticēšanos tiesas godīgumam. Par pieļautajiem rupjiem Tiesnešu ētikas kodeksa normu pārkāpumiem disciplinārkolēģija nolēma uzlikt tiesnesei disciplinārsodu – rājienu.

Tiesnesim varētu pastāvēt arī kādas profesionālas attiecības ar lietā iesaistītu prokuroru vai advokātu. *„Par profesionālu attiecību pastāvēšanu var liecināt, piemēram, publiskas debates par tiesību jautājumiem konferencēs, semināros vai zinātniskajā literatūrā, kā arī privātas sarunas pasākumos, kuros personas ieradušās neatkarīgi viena no otras.”*

(Augstākās tiesas plēnuma izveidotās darba grupas ziņojums, 2007.gada 30. novembrī,

<http://www.at.gov.lv/information/about-notable-events/2007/december/20071219/>)

Bet arī tad, tiesnesim jārikojas tā, lai saglabātu objektivitāti: *„Tiesneša rīcība nedrīkst radīt sabiedrībai vai citiem lietas dalībniekiem iespaidu, ka tiesnesis varētu būt īpaši labvēlīgs kādam no lietas dalībniekiem.”*

(Augstākās tiesas plēnuma izveidotās darba grupas ziņojums, 2007.gada 30. novembrī)

NB! Nav pamata sagaidīt, ka tiesnesis nesasveicināsies ar pretējās puses advokātu vai ar prokuroru, ja viņi ir pazīstami. Pieklājība neapdraud objektivitāti. Turklāt šāda pazišanās pati par sevi nenozīmē, ka tiesnesim būtu sevi jāatstata no lietas izskatīšanas.

Pat ja tiesnesi un advokātu vai prokuroru nesaista nekādas personiskas saites, tiesnesis nedrīkst ar viņiem ielaisties sarunās par iesāktu procesu, ja nepiedalās abas puses.

Piemērs no Tiesnešu disciplinārkolēģijas prakses: Kolēģija atzina, ka tiesnese pieļāvusi tiesneša necienīgu rīcību un pārkāpusi Latvijas tiesnešu ētikas kodeksa 2. kanonu, aicinot savā kabinetā vienu no procesa dalībniekiem – prokuroru (pēc tiesneses lūguma tiesas sēžu sekretāre aicinājusi prokuroru ierasties tiesneses kabinetā, lai tiesnese izskaidrotu prokuroram kārtību, kādā notiek vietu ierādīšana procesa dalībniekiem konkrētajā tiesā). Latvijas tiesnešu

ētikas kodeksa 2. kanonā noteikts, ka tiesnesim jārikojas tā, lai veicinātu sabiedrības uzticību tiesas godīgumam un objektivitātei, un tiesnesis nedrīkst pieļaut tāda iespaida rašanos, it kā kāda persona atrastos īpašā stāvoklī. Tomēr kolēģija atzina arī, ka tiesneses pārkāpums nav tāds, par kuru būtu piemērojams disciplinārsods, t.i. nav tiesnešu ētikas kodeksa normu rupjš pārkāpums.

ADVOKĀTS VAI PROKURORS, KAS NEPIEDALĀS KONKRĒTĀ TIESNEŠA LIETĀ

Ja esat procesa dalībnieks, jūs varētu mazāk interesēt tiesneša attiecības ar citu juridisko profesiju pārstāvjiem, kam nav sakara ar jūsu lietu. Tomēr dažreiz šķiet, ka nevar uzticēties tiesnesim jau par to vien, ka viņam vispār izveidojušās personiskas attiecības ar kādu advokātu vai prokuroru. Uzticības zudumam šādā gadījumā nav pamata, bet ciešāku attiecību gadījumā tiesnesim būtu jāatturas no tādu lietu izskatīšanas, kurās šis advokāts vai prokurors ir dalībnieks (dalībnieka pārstāvis).

Tiesnešu ētikas komisija atzina, piemēram, ka tiesnesis drīkst pieņemt nelielu dāvanu, ko advokāts atsūtījis kā apsveikumu valsts svētkos, ja:

- ◆ Ja šāda rīcība neiespaido tiesneša objektivitāti lietu izspriešanā, un ir skaidrs, ka apsveikuma nolūks ir vienīgi koleģiālas cieņas apliecinājums un cilvēcīga komunikācija, nevis mēģinājums ietekmēt tiesneša objektivitāti;
- ◆ Apsveikums ir simboliska rakstura dāvana, piemēram, grāmatiņa, disks vai kalendārs, un tas nav uzbāzīgs, pārspīlēts vai sabiedrībā pieņemtajām tradīcijām neatbilstošs;
- ◆ Apsveicēji nav tiesneša tiesvedībā esošas lietas dalībnieki.

(Tiesnešu ētikas komisija, Skaidrojums, 2009. gada 3. aprīlī)

Citā gadījumā ētikas komisija izvērtēja situāciju, kad tiesas priekšsēdētājs apmeklēja advokāta rīkotas dzimšanas dienas svinības. Komisija atzina, ka šajā rīcībā nav konstatējams tiesnešu ētikas normu pārkāpums, jo:

- ◆ Tiesnesis, būdams tiesas priekšsēdētājs, nav bijis saistīts ar advokātu konkrētu lietu izskatīšanā;
- ◆ Nav ziņu, ka advokāta rīkotajās dzimšanas dienas svinībās pret tiesnesi izrādītā viesmīlība pārsniedza parasti sagaidāmo.

(Tiesnešu ētikas komisijas atzinums, 2008.gada 1.augustā)

NB! Allaž, kad uzmanību piesaista tiesneša rīcība attiecībās ar advokātu, ir svarīgi, vai tā ir bijusi saistīta ar tiesneša tiešo amata pienākumu pildīšanu un vai tā ir ietekmējusi konkrētu tiesas lietu izspriešanu.

TIESNEŠA UZVEDĪBAS KULTŪRA SAZIŅĀ AR PROCESA DALĪBNIKĒM

Latvijas tiesnešu ētikas kodekss, lai apstiprinātu tiesu varas neatkarību un godīgumu, prasa tiesnesim personiski ievērot augstas uzvedības kultūras normas (1. kanons). Turklāt tiesnesim jābūt iecietīgam, cieņas pilnam un laipnam pret procesa dalībniekiem, pieprasot līdzīgu attieksmi arī no prāvniekiem, tiesas personāla un citiem cilvēkiem, kas pakļauti tiesneša vadībai un kontrolei.

Tiesneša uzvedībai jābūt tādai, lai tā nepaustu simpātijas vai nepatiku pret pusēm. Tiesneša rīcība nevar būt izslēdzoša pret kādu no dalībniekiem. Tiesnesim jāvada process un jāspriež tiesa godīgi, korekti, laipni, taisnīgi. Viņš nedrīkst runāt nicinoši un ļaunprātīgi izmantot savu statusu un piešķirto varu. Dalībnieki var sagaidīt, ka tiesnesis lietas izskatīšanas gaitā nepaudīs viedokli par iespējamo lietas iznākumu, tādējādi nodrošinot visu pušu tiesības aizstāvēt savu pozīciju.

Tiesneša uzvedībai jāatbilst principam, ka tiesnesim nav savu interešu un tas strādā sabiedrības labā. Ir jādod vienādas iespējas katram lietas dalībniekam izteikt savu viedokli. Tiesnesim jāuzklausa un jāciena visi viedokļi, t.sk. no viņa paša atšķirīgie viedokļi.

Tiesnešu disciplinārkolēģija ir atzinusi, ka tiesas nolēmumā nedrīkst ietvert sarkastiskas frāzes un zemtekstus, vai analizēt problēmas un apstākļus, kas neattiecas uz izskatāmo lietu. Līdzīgs princips attiecināms uz visu, ko tiesnesis saka procesa ietvaros. Tiesnesim jābūt neitrālam soģim, kas pauž savu viedokli tikai par faktiskiem un tiesiskiem argumentiem. Tiesnesis nedrīkstētu izteikt komentārus par procesa dalībnieka personību – dzimumu, vecumu, rasi, ādas krāsu, valodu, reliģisko pārliecību, politiskajiem vai citiem uzskatiem, sociālo izcelšanos, tautību, izglītību, sociālo un mantisko stāvokli, nodarbošanās veidu un citiem apstākļiem, izņemot gadījumus, kad tas ir paredzēts procesā. Sarkasms, dzēlīgi mājieni, viedokļi – it īpaši asa vai neiecietīga rakstura – par apstākļiem, kuriem nav juridiskas nozīmes konkrētajā lietā, no tiesneša puses allaž ir nevietā.

KAS JĀŅEM VĒRĀ JUMS KĀ PROCESA DALĪBNIKAM

- ◆ Ne tikai tiesnešiem, bet arī procesa dalībniekiem jābūt iecietīgiem, cieņas pilniem un laipniem. Par nepakļaušanos tiesai, izvairīšanos no ierašanās tiesā, tiesneša goda aizskaršanu sakarā ar tiesas spriešanu, kā arī par citām darbībām, ar kurām izrādīta necieņa pret tiesu, vainīgās personas sodāmas likumā noteiktajā kārtībā (likums „Par tiesu varu”, 12. pants).
- ◆ Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodekss nosaka atbildību par necieņu pret tiesu, kas izpaudusies kā nepakļaušanās tiesas sēdes priekšsēdētāja rīkojumam vai kā kārtības neievērošana tiesas sēdes laikā, vai kā rīcība, kas liecina par tiesas sēdē vai tiesā pastāvošo noteikumu klaju ignorēšanu. Par šādu pārkāpumu uzliek naudas sodu līdz divsimt piecdesmit latiem vai piemēro administratīvo arestu uz laiku līdz piecpadsmit diennaktīm (201.³⁹ pants).

Tiesu praksē šāda personas rīcība – pārvietošanās ar lietu pa tiesas telpām bez atļaujas, pretēji tiesā pastāvošajiem noteikumiem un kārtībai apsēšanās tiesas darbinieces krēslā, tiesas telefona lietošana bez atļaujas, pretenziju izteikšana paceltā balsī un netaktiska uzvedība – atzīta kā necienīga pret tiesu (Administratīvās apgabaltiesas 2006. gada 16. oktobra spriedums lietā Nr. 143/ AA 2192-06/15).

- ◆ Lielais tiesās izskatāmo lietu skaits nereti noved pie tā, ka tiesnešu darba apjoms ir lielāks nekā tam vajadzētu būt. Kaut gan tiesnesim jābūt gatavam jebkuros ikdienas apstākļos strādāt profesionāli, godprātīgi un ievērot augstas uzvedības kultūras normas, procesa dalībniekiem vajadzētu būt iecietīgiem, ja stresa vai noguruma ietekmē tiesnesis pieļauj sīkas kļūdas uzvedībā, kas neapdraud personas tiesības un tiesu varas neatkarību un cieņu.

JA TIESNESIS PIEĻAUJ ĒTIKAS PĀRKĀPUMU

Jums ir vairākas rīcības iespējas, ja uzskatāt, ka tiesnesis pieļāvis ētikas normu pārkāpumu. Ja jums lietā ir pārstāvis, konsultējieties ar viņu. Katrā gadījumā centieties noskaidrot, kādas likuma normas attiecināmas konkrētajā situācijā. Zemāk uzskaitīti pieci iespējamās rīcības varianti. Iekavās norādīti dažādi no svarīgākajiem likumiem, kuru normas būtu jāņem vērā pie konkrētās rīcības.

- ◆ Ja pārkāpums nav rupjš un neaizskar jūsu tiesības, vairumā gadījumu nevajadzētu darīt neko.
- ◆ Ja pārkāpums saistīts ar tiesneša tiešu vai netiešu ieinteresētību lietas iznākumā vai rada pamatotas šaubas par tiesneša objektivitāti, var apsvērt tiesneša noraidījuma pieteikšanu. Konsultējieties ar savu pārstāvi lietā, ja jums tāds ir, un rīkojieties saskaņā ar procesa normām.

(Atkarībā no procesa – Administratīvā procesa likums, Civilprocesa likums, Kriminālprocesa likums)

- ◆ Ja uzskatāt, ka ētikas normu pārkāpuma rezultātā ir pieņemts nepareizs nolēmums, izmantojiet likumā noteiktās pārsūdzības iespējas.

(Atkarībā no procesa – Administratīvā procesa likums, Civilprocesa likums, Kriminālprocesa likums)

- ◆ Ja uzskatāt, ka ētikas normu pārkāpuma rezultātā pārkāptas jūsu vai citu personu cilvēktiesību vai labas pārvaldības principi, vērsieties Tiesībsarga birojā ar rakstveida iesniegumu (sūdzību). Adrese – Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010; tālrunis – 67686768; e-pasts – tiesibsargs@tiesibsargs.lv; internetā – www.tiesibsargs.lv

(Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija, Latvijas Republikas Satversme, Tiesībsarga likums)

- ◆ Ja uzskatāt, ka tiesnesis pieļāvis necienīgu rīcību vai tiesnešu ētikas kodeksa rupju pārkāpumu, varat vērsties ar sūdzību pie amatpersonām, kurām, saskaņā ar likumu, ir tiesības ierosināt disciplinārlietu pret konkrēto tiesnesi (sk. tabulu).

(Iesniegumu likums, Tiesnešu disciplinārās atbildības likums)

Pie kā vērsties ar sūdzību par tiesneša necienīgu rīcību vai tiesnešu ētikas kodeksa normu rupju pārkāpumu ?	Par pilsētas (rajona) tiesas tiesnesi	Par apgabaltiesas tiesnesi	Par LR Augstākās tiesas tiesnesi
Pie Augstākās tiesas priekšsēdētāja			✓
Pie tieslietu ministra	✓	✓	
Pie apgabaltiesas priekšsēdētāja		✓	
Pie rajona (pilsētas) tiesas priekšsēdētāja	✓		

PAPILDU INFORMĀCIJA

- ◆ Tiesnešu ētikas komisijas atzinumi un skaidrojumi
(Latvijas tiesu portāls, <http://www.tiesas.lv/index.php?id=3093>)
- ◆ Rajona (pilsētu) tiesu un apgabaltiesu apmeklētāju apkalpošanas standarts, Tiesu administrācija, 2008.gada 26.jūnijs
(Latvijas tiesu portāls, http://c4.vds.deac.lv/files/ties_darb_reg_norm_akti/Tiesu_apmeklētāju_apkalpoš.standarts.16.06.2008.doc)
- ◆ Juridiski nesaistošs starptautisks standarts, kurā uzrunāti profesionālās ētikas un izturēšanās jautājumi, ir Bangaloras principi tiesneša darbībai (The Bangalore Principles of Judicial Conduct), 2002. Angļu valodā.
(United Nations Office on Drugs and Crime, http://www.unodc.org/pdf/crime/corruption/judicial_group/Bangalore_principles.pdf)

LATVIJAS TIESNEŠU ĒTIKAS KODEKSS

Pieņemts Latvijas Republikas tiesnešu konferencē 1995. gada 20. aprīlī

1. KANONS

Tiesnesis tur cieņā savu amatu, tiesu varas neatkarību un tiesas godīgumu:

- ◆ neatkarīga tiesu vara ir neatņemama demokrātiskas sabiedrības sastāvdaļa;
- ◆ tiesneša rīcībai ir jāsakā ar Satversmi un Likumu un jābūt godprātīgai;
- ◆ tiesnesim jāpiedalās augstu uzvedības kultūras normu noteikšanā, piemērošanā un saglabāšanā;
- ◆ tiesnesim personiski jāievēro augstas uzvedības kultūras normas, lai apstiprinātu tiesu varas neatkarību un godīgumu.

2. KANONS

Tiesnesis izvairās no necienīgas rīcības, kā arī no šķietamas šādas rīcības izraisīšanas:

- ◆ tiesnesis ciena un ievēro likumu;
- ◆ tiesnesis apzinīgi un nosvērti pilda savus darba pienākumus;
- ◆ tiesnesis darbojas tā, lai veicinātu sabiedrības uzticību tiesas godīgumam un objektivitātei;
- ◆ tiesnesim jābūt gatavam vienmēr atrasties sabiedrības uzmanības centrā;
- ◆ tiesnesim jāpieņem tādi uzvedības ierobežojumi, kas parastam pilsonim var šķist apgrūtinoši, turklāt tas jādara pēc brīvas gribas;
- ◆ aizliegums neatbilstoši uzvesties, kā arī izraisīt neatbilstošu uzvedību attiecas gan uz tiesneša profesionālo darbību, gan arī uz personisko dzīvi;
- ◆ tiesnesis nedrīkst pieļaut, ka ģimenes, sociālās, politiskās vai citas attiecības varētu ietekmēt tiesneša rīcību tiesas spriešanas laikā;
- ◆ tiesnesis nedrīkst izmantot tiesas institūta prestižu, lai apmierinātu savas vai ar viņu saistīto personu privātās intereses;
- ◆ tiesnesis nedrīkst pieļaut, ka rodas iespaids, it kā kāda persona atrodas īpašā stāvoklī, kas ļautu ietekmēt tiesnesi;
- ◆ tiesneša amata kandidātam ir jāizturas ar cienību, kas raksturīga tiesas institūtam, un savā rīcībā jāievēro tiesas neatkarības un godīguma princips, kā arī jārosina savus ģimenes locekļus ievērot tādus pašus uzvedības standartus.

3. KANONS

Tiesnesis pilda tiesu varas uzliktos pienākumus objektīvi un taisnīgi:

- ◆ tiesnešu tiešo pienākumu pildīšana ir primāra, salīdzinājumā ar pārējām tiesneša veiktajām darbībām;

- ◆ tiesnesis pilnveido savu profesionalitāti;
- ◆ tiesnesis, izlemjot lietas, nedrīkst ietekmēties no atsevišķu cilvēku interesēm, sabiedrības protestiem vai bailēm no kritikas;
- ◆ tiesnesis prasa noteiktas kārtības un uzvedības normu ievērošanu tiesas procesā;
- ◆ tiesnesim jābūt iecietīgam, cieņas pilnam un laipnam pret procesa dalībniekiem, pieprasot līdzīgu attieksmi arī no prāvniekiem, tiesas personāla un citiem cilvēkiem, kas pakļauti tiesneša vadībai un kontrolei;
- ◆ tiesnesis, iztiesājot lietu, darbojas pacietīgi, nosvērti un nesteidzīgi, tomēr efektīvi un uzņēmīgi;
- ◆ tiesnesis savus uzdevumus pilda ar atbildības sajūtu un bez aizspriedumiem;
- ◆ tiesnesis izvairās no vārdiem un runas, žestiem vai citas darbības, ko varētu uzņemt kā neobjektivitāti vai aizspriedumu izpausmi;
- ◆ tiesnesis nedrīkst pieļaut *ex parte* sarunas par iesāktu vai ierosinātu procesu bez pušu klātbūtnes;
- ◆ tiesnesis drīkst konsultēties ar citiem tiesnešiem;
- ◆ tiesnesim jācenšas lietas izlemt savlaicīgi;
- ◆ tiesnesis nedrīkst par neizlemtu lietu sniegt nekādus publiskus komentārus, kas varētu kaut kādā veidā ietekmēt lietas izskatīšanas rezultātu;
- ◆ tiesnesis nedrīkst slavēt vai kritizēt tiesas piesēdētājus, kas varētu ietekmēt viņu objektivitāti attiecīgo lietu izlemšanā;
- ◆ tiesnesis nedrīkst atklāt konfidenciālo informāciju, ko viņš ieguvis, būdams tiesneša amatā;
- ◆ tiesnesis prasa no personāla un tiesas ierēdņiem, lai viņi ar cieņu izturētos pret tiesneša darbu, būtu uzticīgi, un godīgi pildītu savus darba pienākumus;
- ◆ tiesnesim jāizvairās no prioritāšu izrādīšanas tiesas procesā;
- ◆ tiesnesim, kas saņēmis ticamu informāciju par to, ka kāds tiesnesis ir pārkāpis ētikas kodeksa normas, jārikojas atbilstoši saviem ētikas principiem;
- ◆ tiesnesis atstata sevi no tiesas procesa, kurā viņam personīgi, dzīvesbiedram (-ei) vai citiem radniekiem un ģimenes locekļiem ir ekonomiska interese par izskatāmās lietas būtību vai prāvā iesaistīto pusi.

4. KANONS

Tiesnesis organizē savu ārpustiesas darbību tādā veidā, lai tā nenonāktu pretrunā ar tiesneša pienākumiem:

- ◆ tiesnesis veic ārpustiesas darbību tā, lai neradītu pamatu šaubām par tiesneša spēju veikt tiesneša pienākumus objektīvi, neapkaunotu tiesas institūtu un netraucētu tiesnešu pienākumu pareizu pildīšanu;
- ◆ tiesnesim nav jābūt atšķirtam no tās sabiedrības, kurā viņš dzīvo, bet viņš nedrīkst izrādīt neobjektivitāti vai aizspriedumainību pret kādu cilvēku grupu, tautību, dzimumu, reliģiju utt.;

- ◆ savā brīvajā laikā tiesnesis drīkst uzstāties ar referātiem, runām, rakstīt presē, lasīt lekcijas, kā arī piedalīties citos ārpusstiesas pasākumos, kas nav pretrunā ar ētikas kodeksu;
- ◆ tiesnesim ir tiesības dot savu ieguldījumu likumu, juridiskās sistēmas un tieslietu administrēšanas uzlabošanā, arī materiālo un procesuālo tiesību pārskatīšanā;
- ◆ tiesnesis drīkst strādāt par pasniedzēju mācību iestādēs, valsts vai sabiedriskās organizācijās, kas nenodarbojas ar peļņas gūšanu;
- ◆ tiesnesis drīkst piedalīties žēlsirdības organizācijās, bet nedrīkst to darīt tiesas institūta vārdā;
- ◆ tiesnesis nedrīkst iesaistīties finansu vai saimnieciskos darījumos, ko varētu uztvert kā tiesneša amata ļaunprātīgu izmantošanu, kā arī iesaistīties šādos darījumos ar juristiem, kas varētu piedalīties procesā;
- ◆ tiesnesim var piederēt īpašums, viņš var rīkoties ar ģimenes locekļu īpašumu, arī ar nekustamo īpašumu, vai ar šo īpašumu iesaistīties peļņu nesošās darbībās;
- ◆ tiesnesis nedrīkst strādāt par ierēdni, direktoru, vadītāju, kā arī būt par partneri, darbinieku vai konsultantu jebkurā uzņēmumā, izņemot tādus uzņēmumus, kas ir tiesneša vai ģimenes locekļu īpašumā vai līdzīpašumā, vai kas saistīti ar tiesnešu vai ģimenes locekļu finansu ieguldījumu;
- ◆ tiesnesim ir jārikojas ar saviem ieguldījumiem un citām finansu interesēm tādā veidā, lai pēc iespējas samazinātu gadījumu skaitu, kad ir pamats tiesnesi atstatīt no lietas izskatīšanas;
- ◆ tiesnesis nedrīkst pieņemt, kā arī rosināt, lai ģimenes locekļi, kas pastāvīgi dzīvo tiesneša ģimenē, pieņemtu dāvanas, pakalpojumus vai aizdevumus no jebkādas personas, izņemot dāvanas no draugiem vai radiem īpašos gadījumos (jubilejās, gadadienās, kāzās) un aizdevumu no parastas kredītiestādes, kas pieejams arī visām citām personām, kas nav tiesneši;
- ◆ tiesnesis nedrīkst būt par personīgo pārstāvi, aizbildni, pilnvaroto vai citu uzticības personu, izņemot tad, ja jākārto mantojums vai noguldījums kādam savas ģimenes loceklim, ar nosacījumu, ka šāda darbība netraucēs tiesnesim godīgi veikt viņa pamatpienākumus;
- ◆ tiesnesis nedrīkst darboties kā arbitrs vai starpnieks, vai arī veikt citādas privātas tiesāšanas darbības;
- ◆ tiesnesis nedrīkst strādāt par praktizējošu juristu, bet var dot juridisku padomu, sarakstīt vai pārskatīt juridiskus dokumentus kādam no savas ģimenes locekļiem;
- ◆ tiesnesis drīkst saņemt kompensāciju, kā arī izdevumu atlīdzību par ārpusstiesas darbībām, kas ir atļauts šajā kodeksā, ja šādu maksājumu avots nerada sajūtu, ka tas varētu ietekmēt tiesneša tiesvedības pienākumu izpildi vai citādā veidā radīt nepiemērotas uzvedības iespaidu, kompensācija nedrīkst pārsniegt

pakalpojuma reālo vērtību, kā arī tā nedrīkstētu būt lielāka par summu, ko par tādu pašu darbu būtu saņēmis cits cilvēks, kas nav tiesnesis.

5. KANONS

Tiesnesis vai tiesneša kandidāts atturas no politiskas darbības:

- ◆ tiesnesis vai tiesneša kandidāts nedrīkst būt politisku organizāciju vai partiju biedrs, turēt runas kādas politiskas organizācijas vārdā, prasīt ziedojumus vai izdarīt noguldījumus politiskās organizācijas vai tās kandidāta atbalstam;
- ◆ tiesnesis aptur tiesneša darbību uz laiku, ja viņš tiek ievēlēts valsts varas, pārvaldes vai pašvaldības struktūrās;
- ◆ tiesnesis var palikt amatā priekšvēlēšanu kampaņu laikā, būdams deputāta kandidāts Saeimas vai pašvaldību vēlēšanās;
- ◆ kandidāts, kas nav tiesnesis, un vēlas tikt iecelts tiesneša amatā, līdz viņa iecelšanai par tiesnesi var būt kādas politiskas organizācijas biedrs, apmeklēt politiskas sapulces, turpināt maksāt parastos maksājumus politiskai organizācijai;
- ◆ aizliegums līdzdarboties politiskajās partijās vai organizācijās neliedz tiesnesim personīgas simpātijas vai antipātijas pret atsevišķām politiskām partijām, ja tas netraucē objektīvai tiesas spriešanai.

